

OPAŽANJA O UZROCIMA SELJAČKIH NEMIRA U PRVOJ POLOVINI 17. STOLJEĆA U VOJVODINI ŠTAJERSKOJ

Gerhard Pferschy

Pri intenzivnijem proučavanju postanka i razvoja seljačkih nemira uglavnom nije teško ustanoviti povode koji su doveli do akcije. To su uvijek sasvim konkretni razlozi, no njihovo opisivanje ne može bitno unaprijediti našu spoznaju. Stvar postaje drugačija ako se pitamo zašto su ti konkretni razlozi jednom doveli do akcije, a u drugo doba i na drugim mjestima ne. Time ulazimo u poredbenu analizu prilika i odnosa, kod koje je važno uzeti u obzir vremenska razdoblja.

O tome želim odmah navesti jedan primjer. U starijoj literaturi o položaju feudalnih podanika u Štajerskoj, kojoj je Anton Mell pridonio najvažnije istraživanje povijesnih izvora,¹ naglašuje se da su obaveze tlake feudalnih podanika ostale od 14. do 18. stoljeća konstantne. Mell se kod toga naročito oslanjao na pisane pravne propise (Taidinge), temeljne urbare i odluke zemaljskog sabora. Mell je doduše naglasio opterećenja zemaljske i tvrđavne tlake, ali ipak nije uspio ustanoviti da se značenje izraza »neodmjereno« (»ungemessen«) promijenilo od pojmovnog sadržaja »na zahtjev, od slučaja do slučaja« u prvoj polovici 16. stoljeća do pojma »danomice«, kontinuirano« prve polovine 17. stoljeća. Budući da se i u 16. kao i u 17. stoljeću govorilo o tlaki koja je uobičajena u zemlji, došao je Mell nužno do zaključka da su i prilike ostale iste.

Tek kada su se, na osnovi znanstvenih postavki O. Brunnera, počele više razmatrati funkcionalne nego institucionalne veze, spoznao je F. Posch,² polazeći od odnosa zaštite i pomoći (Schutz-Hilfe-Verhältnis), kao idealne baze feudalnog sustava da je tokom 16. stoljeća uslijedio jedan bitan proces pre-

¹ Anton Mell, Beiträge zur Geschichte des Unterthanwesens in Steiermark I. Die Robot. Mitteilungen des Historischen Vereins für Steiermark (MHVSt) 40 (1892) 135 d. II. Die Natural- und Geldabgaben der Unterthanen. Na istom mjestu 41 (1893) 140. d. Isti, Die Lage des steierischen Unterthanenstandes seit Beginn der neueren Zeit bis in die Mitte des 17. Jahrhunderts. (Weimar 1896) 115 str.

Fritz Posch, Steirische Bauern- und Agrargeschichte, u: Steiermark, Land, Leute, Leistung (1956) 150—159, 2. Aufl. (1971) 945—957. Isti, Bauer und Grundherrschaft, u: Das Bauerntum in der Steiermark, Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark (ZHVSt) Sbd. 7 (1963) 11 d. Isti, Bauer und Grundherrschaft, u: Der Steirische Bauer, Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 4 (1966) 49 d.

slojavanja prema vlastitom gospodarenju vlastelina, uslijed čega je narastao broj vlastelinskih majura kao i dominikalnog zemljišta kao posljedica zauzimanja seljačkih selišta i neobrađenih površina. Budući da je seljak za osiguranu zaštitu bio dužan svom zemaljskom gospodinu pružiti i potrebnu pomoć, imalo je povećanje vlastite ekonomije feudalca za posljedicu i povećanje potrebne obaveze pomoći kod obrađivanja, do optimuma dnevne tlake.

Navedeno smo prikazali na dvjema kartama koje su nastale na poticaj F. Poscha u Atlasu k povijesti Štajerske. Taj atlas se nalazi u stanju konačne obrade. Prva karta prikazuje vlastelinske majure prije i poslije godine 1542. Očigledan je porast broja vlastelinskih majura nakon godine 1542. u svim zemljoradničkim područjima. Druga karta pokazuje količinu svih obaveza tlake koje su utvrđene godine 1750. Kod razrješavanja opozovljivih otkupa za tlaku, koji su godine 1750. bili već rašireni, postalo je očigledno da je u svim područjima sposobnim za veću poljoprivrednu proizvodnju prevladavala dnevna tlaka, dok je dvotrećinska tlaka, kao blaža obaveza, činila iznimku. U brdskim krajevima gornje Štajerske sačuvali su se oni razmjeri koje je Mell našao u starim pravnim uputama i temeljnim urbarima.

To su sve bez sumnje dovoljna opazanja da bi se moglo govoriti o dubokoj promjeni poljoprivrednog sustava. Odnosno vrijeme možemo prilično točno ustanoviti. Pritom su vidljiva dva vala. Prvi se javlja svršetkom 16. stoljeća, po prilici za vladavine nadvojvode Karla u Nutarnjoj Austriji (1564—1590), kada se je neodmjerena tlaka pretvorila u kontinuiranu. Treba još detaljnije ispitati da li se kod toga radi o ustupku protestantskom plemstvu, kako neki misle, ili možda prije o slabosti, koja se i inače opaža, prema privrednim pitanjima. Svakako je nadvojvodu Karla obasula nakon godine 1573. prava bujica pritužbi, koje su ga deprimirale a da nije mogao postići prava rješenja. Ne treba zaboraviti da se uređenjem Vojne granice štajerskim proizvođačima žita stvorila uz rudarska područja mogućnost drugog veletržišta, koje je osobito u 17. stoljeću dobilo na značenju.

Prema tome se može slijediti mišljenje Ferdinanda Tremela koji je ojačano feudalno gospodarstvo tog vremena dodijelio ranom kapitalizmu.³ Treba još ispitati proces povećanja tlake u tom vremenu. Predvodila su po svojoj prilici pojedina založna feudalna dobra, koja su uopće prednjačila pri stezanju iskoristivih vlastelinskih prava, dok je vlada s jedne strane kod davanja ovlaštenja založenim dobrima nastojala ublažujuće djelovati, a s druge strane opet zbog povećavanja založnih svota prisiljena i na ustupke zalogo-primcima.

Drugi val u tome razvoju javlja se u prvoj trećini 17. stoljeća u kojoj je dnevna tlaka zauzela očigledno široke razmjere. Čini mi se da je okončala taj razvoj zabrana tlake nedjeljom i blaganima cara Ferdinanda II od 10. srpnja 1627. Bez dnevne tlake ne bi se ta zabrana mogla pravo shvatiti, te je tako i dovela do krivog zaključka da se radi o mjeri protureformacije. O tom razvoju šute pritužbe štajerskih staleža o lošem stanju siromašnog čovjeka (poda-

³ Ferdinand Tremel, *Der Frühkapitalismus in Innerösterreich* (Graz 1954) 175 str. Jedan ilustrativni kasni primjer daje Heinrich Purkardthofer, *Gutswirtschaftliche Bestrebungen in der Herrschaft Herberstein im 17. Jahrhundert*, u: *Im Lebensraum der Grenze*, Festschrift Fritz Posch, *ZHVSt Sbd.* 18 (1971) 105—116.

nika) kod utvrđenja poreznih obaveza, a baš na njima se osnivaju istraživanja Mella.

U drugoj polovici stoljeća počinje opet tendencija ka kapitaliziranju i pretvaranju u novčane rente. Pomalo se ograničuje vlastito gospodarenje feudalaca i počinju novčane naknade za tlaku. Te naknade značile su ideološki već odumiranje princip zaštite i pomoći; inače bi obaveze za tlaku morale opadati zajedno s potrebom za radnom snagom.

To je najočitiiji i najkonkretniji rezultat jednog razvoja, koji je donio čitav snop promjena, ali se u sjeni vjerskih razmirica nije dugo zapažao. Te promjene se mogu možda općenito prikazati prelazom mnogih posjednika feudalnih prava na unosniji način gospodarenja. Prethodnici tih tendencija bili su posjednici založnih dobara, u 17. stoljeću slijede i drugi. Da se postigne taj cilj, upotrebjavaju se pritom mnoga sredstva.

Oko godine 1600. pokušava se seoskim sajmovima oduzeti trgovina agrarnim proizvodima. Instrumentarij te tendencije seže od prisilne prodaje prije sajamskog vremena do prava prvokupa koje je svojatao feudalni gospodar za sve agrarne proizvode (stoku i žitarice) svojih podanika. To je vodilo, gledajući s gledišta seljaka, do gubitka tržišnih veza i do povećanja kmetske obaveze podvoza. Uslijed te trgovačke djelatnosti feudalaca došlo je povremeno do takvih poremećaja na tržištu i time opskrbe mjesta, npr. Graza, da je Ferdinand II bio prisiljen intervenirati oštrijim prijetnjama.

Novi dohodak donijelo je pravo feudalca da u slučaju smrti podanika proda nasljedno pravo na selište njegovim nasljednicima. Ta se daća na baštinu proširila jako u 16. stoljeću i značila je stalno zaduženje preuzimatelja seljačkog dobra kako zbog otplate feudalcu, tako zbog namirenja subaštinika. Kod toga je dolazilo do velikih prevara, osobito kada su feudalci zahtijevali ne samo od selišta nego i od cjelokupne imovine deseti dio. Od godine 1600. zahtijevalo se dodatno i najbolje grlo stoke u staji, najčešće najboljeg vola, na kojega je vlastelin smatrao da ima pravo u slučaju promjene posjednika. Takvih, vremenski točno određenih, slučajeva ima vrlo mnogo.

Nadalje su se podizale i novčane kazne, protiv čega se je prosvjedovalo već u 15. stoljeću. Pritom su vlasnici feudalnih posjeda imali slobodno polje djelovanja, u dobru i u zlu.⁴ Pa i sudska prava iskorištavala su se sada za iznuđivanje dnevne tlake; oštre kazne, kao oduzimanje jedne krave, prikivanje i batinanje kod prestupa radnih obaveza nisu bile rijetke. To dokazuju mnoge pritužbe koje su se bunile protiv pravnog terora.⁵ Mogućnost priziva na sud pokrajinskog poglavara je doduše postojala, no njezina djelatnost nije bila velika, budući da se je u svojoj biti protivila cjelokupnom sistemu. To sam mogao točno proučiti na primjeru Novog Kloštra.⁶ S jedne strane provodilo se tamo redovito i arbitražno sudovanje, dok su s druge strane bile u toku teške borbe faktičnih snaga, u kojima su vlastela upotrijebila sva sredstva da stvore

⁴ Usp. Fritz Posch, Der Kampf um die Freiheit der Untertanen der Herrschaft Stein zu Fürstenfeld und der Bürgerschaft zu Fehring im 16. Jahrhundert. *ZHVSt* 42 (1951) 54—77.

⁵ Andreas G u b o, Bauernrebellionen bei Pettau, u: *Aus Steiermarks Vergangenheit* (Graz 1913) 56—120.

⁶ Gerhard Pferschy u: *Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs* 4 (1966) 144 Nr. 355.

gotove činjenice oduzimanjem selišta vođama nemira, zatvaranjima, kaznama i pljenidbama. Može se ustvrditi da su seljaci, pri svjesno provedenoj politici vlastelina, imali zbog ovisnosti malo mogućnosti da provedu svoje želje. Sudski teror je povremeno bio neposrednim povodom nemira.

Jedan postupak koji je tek u 17. stoljeću sve više zauzimao maha bila je promjena mjera naturalnih podavanja, i ta je npr. u Osterwitzu godine 1634. bila po svojoj prilici izlaznom točkom pritužbi.⁷ Ne samo da su se mjere za feudalna podavanja, koje su bile različite u različitim vlastelinstvima, po mogućnosti povećavale, nego se je sada zahtijevalo da se te mjere pune s vrhom, a ne razom kako je do tada bio običaj i kako je u biti i odgovaralo šupljom mjeri.⁸ To je predstavljalo opet znatno povećanje naturalnih podavanja i desetinskih prihoda za feodalce, koje je po mojoj procjeni značilo za seljaka povisivanje njegovih žitnih podavanja do 20%, a time i bitno osiromašenje. I to je bilo povodom nemira, žalbi i vrlo tvrdokorno vođenih rasprava.

Fritz P o s c h je prvi s pravom govorio o modernoj vlasteinskoj ekonomiji, koja se je formirala u Štajerskoj koncem 16. stoljeća.⁹ Prema našim istraživanjima njezin cvat je uslijedio u prvoj polovici 17. stoljeća. Ne mogu smatrati slučajnim da se je baš u to doba pojavila izvjesna volja za građenjem i da su jednostavni stambeni utvrđeni gradovi bili zamijenjeni raskošnim dvorcima. I ovdje djeluju zajedno mnoge činjenice i bilo bi uzaludno pitati, da li je barokna želja za reprezentacijom izazvala potrebu novčanih sredstava i probudila poduzetnički pronalazački duh, ili da li su veći dohoci izazvali želju za potrošnjom i luksusom. Prelaz na vlastito gospodarenje feudalaca i gradnja dvoraca često se javljaju u isto vrijeme. Seljaku je to donijelo dodatnu građevinsku tlaku.

Vlastita ekonomija feudalaca javlja se, prirodno, osobito u poljoprivrednim područjima, dok alpske stočarske zone nisu bile njome obuhvaćene. Time se može djelomice protumačiti razlika tog ekonomskog uređenja na istoku i na zapadu Štajerske kao i premještanje interesnih središta mnogih plemićkih obitelji iz Gornje Štajerske u Donju.

Mi ne možemo previdjeti ni jedno izvjesno preslojavanje unutar kruga posjednika feudalnih prava. Kao posljedica uređenja autonomne uprave Nutarnje Austrije, a i općenito moderne činovničke države, javlja se već u 16. stoljeću novo plemstvo po povelji. Sociološko ispitivanje porijekla posjednika založnih dobara moglo je podrobno pokazati pojavu novih ljudi, koji su pripadali financijskim krugovima mitničarima, carinicima, upraviteljima i dvorskom činovništvu. Njima pridolaze u 17. stoljeću ratni dobavljači, obogaćeni trgovci, zakupnici (apaltori) i općenito svi koji su imali veze s vojnom organizacijom, kao i opskrbom Vojne granice i ratnih pohoda. Njima je bio stran tradicionalni i više izjednačeni sistem dužnosti i prava, koji se sa svojim nepisanim ograničenjima sakrivao pod nazivom »zemaljskog običaja« i uglavnom se nalazio duboko u svijesti starih plemićkih obitelji.

⁷ Gerhard P f e r s c h y, Der Streik der Untertanen der Herrschaft Pogled im Jahre 1633 und seine Beilegung. Zu den Ursachen des untersteirischen Bauernaufstandes von 1635. *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs* 21 (1971) 117—128.

⁸ Gerhard P f e r s c h y, Ursachen und Folgen des Bauernaufstandes 1635 zu Novi Klošter. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 5 (1969) 296—312.

⁹ V. nap. 2.

Taj novi sloj bio je mnogo više upravljen prema čistoj koristi, iako je svoj imetak uložio u feudalna dobra i time želio postići socijalni ugled. Od tih ljudi potječe bez sumnje preokret u mentalitetu, koji je zahvatio dio plemstva. Taj se preokret većinom pripisuje istjerivanju protestantskog plemstva, no po mom mišljenju iseljenje je starih imena učinilo samo vidljivijim novonastali sloj, dok su sama zbivanja bez sumnje starija.

Za našu problematiku je svakako važan i priliv stranih imena kao npr. Qualandro, Gaitschnigg, Albertinelli i dr. Pri crkvenom posjedu donijela je protureformacija novu postavu samostana s redovnicima koji su vrlo često potjecali iz romanskih područja. Tim ljudima su bile strane tradicije njemačkog prava, oni su donijeli sa sobom druge pravne predodžbe, što je značilo i drugačije poimanje općinskog vlasništva, kao i prava ispaše, drvarenja i ribarenja, koja su za njih bila prava feudalnih gospodara.

K tome se može zapaziti i izvjesna veća surovost u ponašanju plemstva, koja je pak bila prouzročena graničnim položajem zemlje. Upada svakako u oči da su tlačitelji seljaka bili uglavnom bivši časnici, kao npr. Gaitschnigg i Schratzenbach; oni su bili vični na bezuvjetnu poslušnost, a k tome su mislili na poduzetnički način, na što su kao časnici bili uvijek prisiljeni. Ne treba zaboraviti da su mladi štajerski plemići umjesto prije uobičajenog kavalirskog putovanja često služili nekoliko godina na Vojnoj granici, dok nije konačno Tridesetogodišnji rat donio logorske običaje u zemlju. Uslijed tog promijenjenog mentaliteta došlo je do ekscesa, koji su bili povodom pritužbama i nemiri.

K svim tim zbivanjima, koja su bila karakteristična za vrijeme i za sistem, pridolazila je sve veća zaduženost Štajerske uslijed preuzimanja dugova dvora kao i općenito očajno stanje javnih financija koje su konačno upale u poznato pogoršanje kovanog novca. Budući da su ta preuzimanja dugova prebacivana u obliku skoro stalnih posebnih poreza na podanike, nastupio je uslijed toga još jedan dodatni faktor osiromašenja sela, osobito što su feudalna gospoda tražila još veća i dugotrajnija plaćanja od onih na koja su imala pravo. Seljaci su često naslućivali i tamo prevare, gdje im je promijenjen način plaćanja ostao nejasan.¹⁰

Pa i bolno sudjelovanje u velikoj politici s ratnim zapletajima donosilo je mnoge smetnje. Najprije godine 1605. napadaji hajduka iz Ugarske, koji su doveli do naoružanja feudalnih posjeda, onda erdeljski rat i borbe s Gabrijelom Bethlenom, koje su zemlji donijele novačenja, plaćanje i otpuštanje većih vojnih jedinica,¹¹ i konačno Tridesetogodišnji rat u toku kojega je zemlja bila mučena stalnim prolazima četa i dospjela pod oštru vojničku upravu. Vojna uprava je u pojedinim područjima zemlje određivala carskim trupama naizmjenično zimovališta, a oni koji su bili pošteđeni od ukonačenja morali su plaćati visoke novčane svote. Svaki prolaz vojske značio je za zemlju pljačku i porobljavanje od raštrkanih vojnika; da nisu bili ništa bolji od Turaka, za to imademo mnoge izvještaje.

¹⁰ Usp. Anton Mell, *Der windische Bauernaufstand des Jahres 1635 und dessen Nachwehen*. *MHVSt* 44 (1896) 205 d.

¹¹ Helfried Valentinitzsch, *Die steirischen Wehrmaßnahmen während des ersten Krieges mit Bethlen Gabor von Siebenbürgen 1619—1622 (auf Grund von steirischen Quellen)*. Phil. Diss. (Graz 1967).

To je dovodilo dapače i do protunapada seljaka, kao npr. g. 1633. kod Ptuja, kada su rasrđeni seljaci napali i do kože oplijenili dvije kompanije koje su bile unovačene u Hrvatskoj a trebale biti dovedene do carske vojske.¹² Katkad se provela i opća mobilizacija stanovništva pokrajine u cilju obrane zemlje od prolazećih trupa. Mobilizacije, novačenja i otpuštanja iz vojske imala su za posljedicu da je u zemlji bilo mnogo više ratovanju vještih ljudi i da su seljaci pojedinačno napuštali svoja selišta i tražili u ratnim pustolovinama sreću. Feudalac nije stoga mogao biti više siguran u svoje ljude, pa su prijetnje oduzimanja selišta bile ozbiljno mišljene. Pojedinačni dokazi bi znatno prekoračili okvir ovog predavanja; nešto sam već priopćio u svojim radnjama o štrajku na imanju Pogled 1633, kao i o pobuni u Novom Kloštru 1635. Očekuje se studija o Štajerskoj u Tridesetogodišnjem ratu od Helfrieda Valentinitscha. Trebat će uzeti u obzir i veliku epidemiju kuge 1633/34.

Sve u svemu dovele su prikazane pojave uslijed stjecaja povišenja radnih obaveza, promjene mjera naturalnog podavanja, samovolje u sudjelovanju, povišenja poreza, tereta ukonačivanja i prolaženja vojnih jedinica do tako očajnog položaja seljaka u Štajerskoj u prvoj polovici 17. stoljeća, da je zemlja stalno očekivala pobune i da su pojedini akti samovolje, kojih je sigurno i prije bilo, dovodili smjesta do otkazivanja poslušnosti, ekscesa i pobuna. Bez obzira na te povode bile su same prikazane prilike razlogom nemira i ustanka.

Na širokom prostoru razvijao se proces osiromašenja i obespravljavanja jednog sloja stanovništva, dok je plemstvo, koje je taj proces predvodilo, u velikoj mjeri izgubilo svoja staleška prava. Isto kao što je po monarhu reprezentirana država poslije bitke na Bijelom brdu konačno prisilila plemstvo na poslušnost i provela svoje porezne zahtjeve, tako je i plemeniti vlastelin postao neograničenim gospodarom svojih podanika. Događaji su se tako razvijali da je jedan gospodin, kao Maximilian von Schrattenbach, mogao, uz isključenje zemaljskog suca, svoje podanike, koji su se na njega tužili, konzekventno provocirati sve do pobune; očigledno je želio stvar raščistiti i seljake konačno potpuno podjarmiti.

Prelaz k vlastelinskoj ekonomiji koja je počivala na dnevnoj tlaci bio je revolucionarni proces s raznolikim razlozima; uslijed njega promijenile su se vrlo bitno dosadašnje strukture. Značajno je da taj proces nije bio shvaćen od suvremene dogmatike, npr. od pravnika Beckmanna u »Idea juris...«. Kada su se štajerski seljaci bunili, onda su u prvom redu zahtijevali povratak starim prilikama i olakšanje poreznih tereta i, koliko ja mogu opaziti, oni nisu više tako žestoko tražili godine 1635. ukidanje feudalizma.

Konačno još nekoliko primjedaba. Od godine 1573. doveli su mjesni nemiri do odašiljanja nagodbenih komesara i do ukidanja ekscesa feudalaca. I g. 1635. pokušala je vlada, čini se uspješno, istovremeno s vojničkim svladavanjem pobune postići uspostavljanje mira, kod čega su komesari vršili pritisak na feudalce u korist seljaka. Stoga se može za neko vrijeme pretpostaviti stanovito poboljšanje prilika uslijed te pobune. Ali čini mi se da je glavni rezultat za seljake ležao ne samo u tome što su u doba apsolutizma sačuvali svoje pravo priziva, nego što se stari feudalni odnos preformirao u ugovorom ustanovljene prilike te su seljaci priznati ugovornim partnerima. Bilo bi interesantno istra-

¹² V. nap. 5.

živati u kojoj se mjeri ovdje probilo misaono blago srednjega vijeka s predodžbama o pravu na vitešku borbu i u kojoj se mjeri već pojavljuju rani oblici onih načina mišljenja, koji su s pojmom »contract social« trebali donijeti u državno-pravnoj nauci tako ogromne promjene.

Z u s a m m e n f a s s u n g

BEOBSACHTUNGEN ÜBER URSACHEN VON BAUERNUNRUHEN IN DER ERSTEN HÄLFTE DER 17. JAHRHUNDERTS IM HERZOGTUM STEIERMARK

Das Referat will nicht den Ereignissen und den bereits bekannten und leicht feststellbaren Anlässen einzelner Unruhen nachgehen, sondern zum Problem der Ursachen unter Beachtung der Zeitschichten Beobachtungen mitteilen. Als eine der wesentlichsten Schlechterstellungen für die Bauern wird der Übergang zur neuzeitlichen Gutswirtschaft bis 1600 dargestellt, der zu starker Zunahme der Meierhöfe und damit in Verbindung zur Steigerung der ungemessenen Robot bis zur täglichen Robot führt, die im ersten Drittel des 17. Jahrhunderts allgemein durchgesetzt wird. Damit in Verbindung schalten sich die Grundherren in den Lebensmittelmarkt ein und bedienen sich dazu des Fürkaufes und Anfaulzwanges, was für die Bauern vom Markt teilweise ausschließt. Auch die allgemein betriebene Verkaufrechtung führt zu Verschuldung der Bauern. Zur Erzwingung der täglichen Robot werden die Gerichtsrechte mißbraucht, durch Justizterror wird die Robotleistung erreicht. Die Strafgelder werden angehoben. Im 17. Jahrhundert werden die alten Eindienmaße für die Getreideabgaben durch größere ersetzt und die Eindienung wird gehäuft statt wie bisher gestrichen verlangt. Das ergibt eine Abgabenerhöhung von ca 20%. Gleichzeitig mit dem Übergang zur Gutswirtschaft erfolgen zahlreiche Schloßbauten, der Zusammenhang zwischen beiden wird zur Diskussion gestellt. Es wird die soziologische Umschichtung der Güldenbesitzer beleuchtet, unter denen eine neue traditionslose Schichte rein nutzungsorientiert den Mentalitätsumschwung zum unternehmerischen Denken fördert. Durch Kriegsdienstleistungen kommt es zu Verrohungserscheinungen beim Adel, die Bauernschinder waren oft ehemalige Offiziere. Die Zerrüttung der öffentlichen Finanzen führt zur Verschuldung der Landstände, die die Hof- und Kriegsschulden übernehmen und meist auf die Untertanen überwälzen. Bei diesen Überwälzungen werden die Bauern oft übervorteilt. Kriegerische Verwicklungen, erst die Heiduckeneinfälle, dann der Gradiskanerkrieg, schließlich die Kämpfe gegen Bethlen Gabor und der dreißigjährige Krieg bringen Truppenaushebungen, Einquartierungen und Durchmärsche, bei denen es zu Raub und Plünderungen kommt. Aus diesen Beobachtungen wird die starke Verelendung der Bauern erklärt welche oft bei kleinem lokalen Anlaß, Willkürakte etc. sogleich zu Unruhen führt. Schließlich wird auf den systemändernden revolutionären Charakter des Überganges zur Gutswirtschaft verwiesen, wogegen die Bauern 1635 vor allem Rückkehr zu den alten Zuständen forderten. Als Errungenschaft des Aufstandes 1635 wird die Wahrung des Appellationsrechtes angesprochen und die Anerkennung der Bauern als Vertragspartner.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

5

U povodu 400. godišnjice hrvatsko-slovenske
seljačke bune

Z A G R E B

1 9 7 3

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Radovi V

Izdavač

Sveučilište u Zagrebu
Institut za hrvatsku povijest

Za izdavača

Prof. dr Ljubo Boban

Prijevod

Benjamin Tolić, Miljen Šamšalović (njemački), dr Vlasta Vince (slovenski)
dr Geno Senečić (slovački)

Lektori

Stjepan Damjanović, Jasna Penzar

Korektor

Branko Erdeljac

Za sadržaj priloga odgovara autor